

פרשת שמיני: האם מותר לאבל לגלח את שפמו

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע מספרת התורה על מות נדב ואביהוא, ועל ההוראה לאהרון ולבניו הנוותרים, שלא יגדלו את שיער ראשם ולא יקעו את בגדיהם, כפי שבדרך כלל אבל צריך לעשות: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וְלְאֶלְעָזָר וְלְאַיִתְמָר בְּנָיו רְאִישֵׁיכֶם אֶל־תִּפְרְעוּ וּבְגְדֵיכֶם לֹא־תִפְרְמוּ". נראה שאין מחלוקת שהאיסור להסתפר הוא מדרבנן, ונחלקו הראשונים האם כך גם החובה לקרוע:

א. **יש אומרים** (מובאים בתורת האדם עמ' סב), שהחובה לקרוע היא מדאורייתא, ולראייה, הגמרא במסכת מועד קטן (כו ע"ב) כותבת שכאשר נוקטים 'שהלכה כדברי המקל באבל', הכוונה לאבלות, אך לא לקריעה. משום כך, כאשר תינוק נפטר וספק אם עברו שלושים יום מלידתו, מחמת הספק אין מתאבלים עליו, אך מכל מקום חייבים לקרוע.

ב. **הרמב"ן** (שם) חלק וסבר, שגם החובה לקרוע היא מדרבנן. את הכלל 'שהלכה כדברי המקל באבל' ביאר, שאין כוונתו להורות שרק דיני אבלות הם מדרבנן ולא דיני קריעה, אלא להורות שיש חידוש מיוחד בהלכות אבלות, שאפילו במקום בו בדרך כלל בספק דרבנן לא הולכים לקולא (לדוגמא כאשר הרוב סוברים שיש להחמיר) - בהלכות אבלות מקלים. ובלשונו:

"ולא נראית לי זאת הסברא, שהקריעה עצמה מדברי סופרים היא וספיקא לקולא, וכי מפקינן קריעה מכלל אבלות ולומר דליתיה בקריעה להאי כללא, הלכה כדברי המיקל לעולם, אבל כשאר דברי סופרים היא... דודאי לא אשכחן קריעה מפורשת בתורה, אלא באסמכתא בעלמא מייתו לה."

בעקבות מותם של נדב ואביהוא, נעסוק השבוע בהלכות אבלות, בעבר (וישב שנה ה') עסקנו בהלכות קריעה על קרוב ותלמיד חכם, השבוע נעסוק באיסור תספורת. ראשית נראה ממתי חל איסור זה, עד מתי הוא נהוג, האם יש חילוק בעניין זה בין אביו ואמו ושאר קרובים, והאם מותר לגלח את השפם המפריע לאכילה.

תחילת האיסור

ממתי אסור לאבל להסתפר? הגמרא במסכת מועד קטן (כז ע"א) כותבת בשם רבי יהושע, שהאיסורים הנוהגים בתקופת האבלות חלים רק מזמן שנסתם הגולל, דהיינו מהשלב בו מכסים את המת בעפר. לכאורה, אם אכן כך, כל עוד לא נקבר המת והאבל נקרא אונן, יהיה מותר לו להסתפר, שהרי התספורת היא חלק מדיני האבלות. אלא שלמעשה נחלקו הראשונים:

א. **הרמב"ם** (אבל א, ב) נקט, שאכן איסורי האבלות חלים רק מזמן הקבורה, ומשום כך לפני הקבורה האבל מותר אפילו בתשמיש המיטה (ורק אסור באכילת בשר, שתיית יין ושיבה על גבי המיטה המפורשים לאיסור). בנוסף לגמרא ממועד קטן ממנה משמע כך, הביא הרמב"ם מעין ראייה מדוד המלך, שלאחר שנפטר התינוק שנולד מבת שבע, סך ורחץ לפני שנקבר.

את המחלוקת בין רבן גמליאל לתנא קמא בגמרא במסכת ברכות (יח ע"א), בדיון תשמיש לאונן בשבת, וממנה משמע שהלכה כדעת תנא האוסר בשבת וקל וחומר ביום חול, יישב **הב"ח** (שם, ו) שאין כוונת תנא קמא לאסור תשמיש, אלא להורות שאין בכך חובה בשבת בניגוד לדעת רבן גמליאל. ביום חול לעומת זאת, גם רבן גמליאל מודה שאין בכך חובה. ובלשונו:

"מיהו נראה דלמאי שכתב בית יוסף דיש מי שפירש דתנא קמא ורבן גמליאל בין רשות לחובה קמפלגי, דתנא קמא סבר חייב בכל המצות חוץ מתשמיש שאינו חובה אלא רשות, ורבן גמליאל סבר בשבת חובה נמי הוי, אבל בחול לכולי עלמא אינו חובה אלא רשות, לאו שגגה היא, והכי משמע להדיא ממה שכתב הרמב"ם."

ב. **הרמב"ן** (תורת האדם, מי שמתו מוטל לפניו) חלק וסבר, שכאשר הגמרא כותבת שהאבלות מתחילה רק משעת הקבורה, כוונתה רק לנעילת הסנדל, עטיפת הראש, כפיית המיטה וציאה מחוץ לביתו, שאם יתעסק בדברים אלו לא יוכל לתכנן את סדרי ההלוויה והקבורה כראוי, אבל שאר האיסורים כמו תשמיש המיטה, רחיצה, שאלת שלום וכדומה, חלים כבר משעת המיתה.

להבנתו, כאשר תנא קמא ורבן גמליאל נחלקו בדיון תשמיש המיטה בשבת, הם נחלקו האם אסור או רשות. כיוון שהלכה נפסק כתנא קמא שאסור תשמיש בשבת, קל וחומר שאסור ביום חול. כמו כן את הראייה מדוד המלך דחה **הפרישה** (שם, ו), שרחיצה זו הייתה אחר הקבורה, ולמרות שלאבל אסור לרחוץ, רחיצה זו הייתה להעביר את הזוהמה (ועיין תוספות מועד קטן כג ע"ב ד"ה ואינו).

להלכה

נחלקו האחרונים כיצד לפסוק:

א. **הרמ"א** (יו"ד שמא, ה) פסק כדעת הרמב"ן, שאונן אסור בתספורת, רחיצה ושאר הדברים, ומותר רק בנעילת הסנדל, יציאה מחוץ לביתו וכו'. ב. בדעת **השולחן ערוך** (שם) לעומת זאת נחלקו האחרונים, שכן מצד אחד הוא לא מזכיר שהאבל אסור בתשמיש ותספורת כדעת הרמב"ם, ומצד שני גם כאשר הוא דן בדברים המותרים, לא הזכיר תשמיש ותספורת כדעת הרמב"ן:

החתם סופר (ס' שכד) נקט שהשולחן ערוך פוסק כמו הרמ"א, והסיבה שהרמ"א כתב את דבריו 'ביש אומרים' (ומשמע שחולק על השולחן ערוך), היא מחמת העובדה שהדברים לא מוזכרים בשולחן ערוך בפירוש. **ערוך השולחן** (שמא, כח) חלק וסבר שדעת השולחן ערוך להקל, ויש מחלוקת בינו לרמ"א. **הרב עובדיה** (חזון עובדיה א, עמ' קנג) נקט שהעיקר כאוסרים, אך המקל יש לו על מי לסמוך.

עד מתי חל האיסור

לאחר שראינו ממתי מתחיל האיסור, יש לבחון מתי נגמר האיסור. הגמרא במסכת מועד קטן כותבת, שכאשר אדם אבל על אחד מקרוביו (אח, אחות וכו') הוא יכול להסתפר לאחר שלושים יום. לעומת זאת כאשר הוא מתאבל על אביו ואימו, לא די בשלושים יום, וצריך גם שיעירו לו חבריו על כך. מה הדין אם לא העירו לו חבריו?

א. **בהלכות קטנות** (א, קיג) נקט, שעליו לגדל שיער עד יום מותו. ב. שאר האחרונים חלקו וסברו, שדי בזמן בו בדרך כלל גוערים. **הרב עובדיה** (יביע אומר יו"ד א, כה) כתב שמדובר בחודש אחרי השלושים. יש שהקלו מספר ימים אחרי השלושים. **והרמ"א** (שצ, ד) כתב שמדובר בשלושה חודשים, אך בשיעור הזקן ניתן להקל, ואחרי חודש ניתן לגלחו.

כאמור, כאשר נפטר אחד מהקרובים, יש להימנע מתספורת שלושים יום. הגמרא (שם, יט ע"א) מסייגת דין זה וכותבת, שבמקרה בו חל הרגל לאחר השבעה ולפני השלושים, מבטל הרגל את איסורי השלושים, וניתן להסתפר, לרחוץ וכו'. נחלקו הראשונים, האם הרגל מבטל גם את הצורך בגערה במקרה בו אביו ואימו מתו:

א. **התוספות** (שם, כב ע"ב ד"ה עד) **והרמב"ן** (תורת האדם עמ' קצז) סברו שהרגל אינו מפסיק את האיסור להסתפר, וכן פסקו **השולחן ערוך** (שצ, ד) **והב"ח** (שם, ה). בטעם הדבר נימקו התוספות, שהרגל מפסיק רק דברים התלויים בזמן קבוע, כמו לדוגמה האיסור להסתפר שלושים יום במות שאר הקרובים. שיעור גערה מעיקר הדין אינו תלוי בזמן מוגדר אלא בגערה, ולכן הרגל אינו מבטלו. כאמור, הרמב"ן הסכים למסקנת התוספות, אך למד דין זה מהגמרא הכותבת, שעל אביו ואימו מותר להיכנס לבית השמחה רק לאחר י"ב חודש. והרי בתוך י"ב חודש עוברים כמה רגלים ומדוע הרגל אינו מפסיק? אלא צריך לומר, שכל איסורי האבלות החלים בעקבות מות אביו ואימו, הרגל אינו מפסיקם. ובלשון הרמב"ן:

"בשמחה כיצד, אבל אסור בשמחה כל שלשים, ותנו רבנן על כל המתים כולם נכנס לבית השמחה לאחר שלשים, על אביו ועל אימו לאחר שנים עשר חדש. ומדאמרין הכא שנים עשר חדש ואי אפשר לי"ב חדש בלא רגל, שמע מינה שאין רגל מפסיק כלום באבלות דאביו ואימו, בין בשמחה, בין בתספורת וגיהוץ, אלא עד שיגיע זמן שקבעו להם חכמים."

ב. **הסמ"ק** (מצווה צז) חלק וסבר, שהרגל מבטל את הצורך בגערה לאחר שעברו שלושים יום. נימוקו כפי שראינו לעיל, שלמרות שצריך שיגיעו בו חבריו כדי שיוכל להסתפר, מכל מקום במקרה בו לא גערו בו חבריו, מותר לו להסתפר לאחר שיעור זמן מסוים, ולכן שיעור התספורת תלוי בזמן, והרגל מבטלו (ודבריו מתייחסים לטעמים של התוספות ולא לטעם הרמב"ן).

תספורת באשה

אין מחלוקת שבתוך השבעה אסור לאשה להסתפר, וכן אין מחלוקת שמותר להוריד אפילו בשבעה שערות היוצאות מכיסוי הראש (במקרה בו יש בכך איסור), שכן לא מדובר בהורדה לשם יופי. נחלקו הפוסקים מה הדין לאחר השבעה:

א. **הרי"ף** (מועד קטן יד ע"ב) **והרמב"ם** (אבל ו, ג) ובעקבותיהם **השולחן ערוך** (שצ, ה) נקטו, שמותר לאשה להסתפר. ראייה לדבריהם הביאו מדברי רב חסדא (יבמות מג ע"ב) שטען, שלא ייתכן שיהיה אסור לאלמנה להתאסר שלושים יום בגלל אבלותה, שהרי אם בשבוע של תשעה באב שיש בו אבלות ואסור לספר ולכבס, מותר להתאסר, קל וחומר שבשלושים יום של אבלות שמותר לספר ולכבס, יהיה מותר להתאסר. עולה מדברי הגמרא, שמותר לאלמנה להסתפר 'בשלושים' של אבלותה.

ב. **הרמב"ן** (תורת האדם עמ' קצו) **והרא"ש** (ג, ג) ובעקבותיהם **הרמ"א** (שם) חלקו וסברו, שאסור לאשה להסתפר כפי שאסור לאיש, ורק אם יש לה שערות הגורמות לה להתגנות בפני בעלה, מותר להסתפר. את הראייה מדברי רב חסדא דחו, שיש לגרוס בגמרא במקום 'לספר ולכבס', רק לכבס, ואם כך אין ראייה שמותר לאשה לכבס בתוך שלושים יום (ועיין ב"ח).

גילוח השפם

בנוסף למחלוקת האם מותר לאשה להסתפר, נחלקו הראשונים האם מותר לגלח את השפם המפריע לאכילה. **מצד אחד** במסכת שמחות מובא, שאסור לספר הן את שיער הראש והן את שיער הזקן. **מצד שני** הגמרא במסכת מועד קטן (יח ע"א) כותבת בשם שמואל, שרבי יהודה הנשיא התיר לגלח את השפם המפריע לאכילה:

א. **הרמב"ם** (אבל ו, ג) בדעה המחמירה סבר, שאסור לגלח את השפם כל שלושים יום לאבלות, וכדברי המימרא במסכת שמחות. את היתר הגמרא פירש שכוונתה לחול המועד, שלמרות שנאסרה התספורת, הותר גילוח זה. מעין ראייה לפירושו הביא **הראב"ד**, מכך שמפיבושת ירד אבל לקראת דוד המלך (לאחר שדוד גורש מהארמון על ידי אבשלום), והגיע אליו כאשר 'לא עשה שפמו'.

ב. **הרמב"ן** (תורת האדם, ענין האבלות) בדעה המקילה סבר, שמותר לגלח את השפם המעכב את האכילה אפילו במהלך השבעה. את הסתירה בין הגמרא למסכת מועד קטן ומסכת שמחות יישב, ששניהם דנים בהלכות אבלות, אך בעוד שהגמרא דנה בשפם המפריע לאכילה שאותו מותר לגלח, המימרא במסכת שמחות דנה בשפם שאינו מפריע לאכילה, שאותו אסור לגלח. ובלשונו:

"כן הדברים האלו מראין כדעתנו שהתירו אפילו תוך שבעה כדין הצפרנים. קצרו של דבר, אבל כל שלשים אסור לספר אחד ראשו ואחד זקנו ואפילו של בית הסתרים, אלא כל שמעכב באכילה נוטלו אפילו במספרים ואפילו בתוך שבעה בין למעלה מן הפה בין מן הצדדין."

ג. **הרי"ץ גאון** (אבל, עמ' מט) בדעת ביניים פירש, שהן הברייתא במועד קטן המתירה והן הברייתא במסכת שמחות האוסרת, מדברות על מקרה של אבלות, ובמקרה בו השפם מפריע לאכילה. אלא שהגמרא מדברת על גילוח השפם במהלך השלושים (שהותר), והברייתא במסכת שמחות מדברת על גילוח בתוך השבעה (שנאסר).

להלכה

נחלקו האחרונים בפסק ההלכה:

א. **הבית יוסף** (יו"ד שצ) כתב שהלכה כדעת הרמב"ם, האוסר לגמרי גילוח של השפם. אולם למעשה **בשולחן ערוך** (שם, א) חזר בו, ופסק כדעת הרי"ץ גאון המחלק בין גילוח תוך שבעה לגילוח תוך שלושים. ב. **הגר"א** (שם, א) חלק ופסק כדעת הרמב"ן המתיר אף בתוך השבעה, כיוון שבירושלמי משמע שכך ההלכה.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו¹...

¹ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com